

Korizma u frazeologiji

Tek što smo ispratili proteklu godinu i kročili u novu, dolazi nam korizma – vrijeme pokore, posta, odricanja i molitve. U tome duhu razmotrit ćemo podrijetlo nekoliko biblijskih frazema koji su (ne)posredno povezani upravo s tim crkvenim vremenom.

Posipanje pepelom

U biblijskome je svijetu Staroga zavjeta pokora zbog učinjenih grijeha imala posebno mjesto, a prema vrsti počinjenoga grijeha određivao se i oblik pokore. Od presudne je važnosti bilo da čovjek javno pokaže kajanje. Naime, znak pokore u Starome i Novome zavjetu bilo je posipanje glave pepelom, skidanje odjeće i oblačenje kostrijeti te čupanje kose, a kod muškaraca i čupanje brade kao dio ritualnoga običaja kajanja. Danas se

zbog grijeha više ne kajemo javno, osim jednom godišnje na Pepelnicu, koja čuva običaj posipanja glave pepelom, no samo simbolički kao znak spremnosti na kajanje i pokoru, koja slijedi u razdoblju korizme. Međutim, taj je drevni običaj motivirao frazem *posuti se / posipati se pepelom* <po glavi> ili *posuti / posipati glavu pepelom* (engleski *put ashes on head*, njemački *sich Asche aufs Haupt streuen*, ruski *посыпать голову пеплом*, poljski *posypać głowę popiołem*, češki *posypávat si / posypat si hlavu popelem*) u značenju 'kajati se, javno činiti pokoru, skrušiti se'. Naime, posipati se pepelom značilo je javno ispovijedati grijeh gestama i mimikom. Pepelom čovjek priznaje da je grešan, preduhitruje na taj način Božji sud i postiže Božje milosrđe. Stoga je pepeo i postao simbolom kajanja i pokore, ali i bezvrijednosti ljudskoga života zbog njegove prolaznosti. To se može dovesti u vezu s poznatom biblijskom izrekom *Čovječe, sjeti se da si prah i da ćeš se u prah vratiti.*, koja je nastala prema citatu: „U znoju lica svoga kruh svoj ćeš jesti dokle

* Dr. sc. Maja Opašić radi na Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci i doktorirala je s temom *Biblizmi u hrvatskome jeziku*.

se u zemlju ne vratiš: ta iz zemlje uzet si bio – prah si, u prah ćeš se i vratiti” (Post 3, 19). Naime, prah ili pepeo u Bibliji između ostaloga upućuje na ono što je bez vrijednosti, što je smrtno, ali i na to da je čovjek nastao od zemaljskoga praha, od gline i da će nakon smrti opet postati ono što je bio dok mu Bog nije dao životni dah. Tom izrekom čovjeka se želi podsjetiti na vlastitu smrtnost, a isto je značenje sažeto izraženo i poznatom latinskom izrekom *memento mori*.¹

Vlasnik hvarškoga restorana posipao se pepelom: „Nismo smjeli objaviti račun Demi Moore. Bila je baš ljubazna.”

De Rossi se posuo pepelom: Vezni nogometaš Rome Daniele De Rossi uputio je javnu ispriku hrvatskom reprezentativcu Mariju Mandžukiću kojeg je uvrijedio prošlog vikenda u utakmici Serie A.

Čupanje kose

U biblijskim se tekstovima susreće i običaj čupanja kose i brade. Kosa ima bogatu simboliku jer se smatra da su čovjekove vrline i osobine sadržane u njegovoj kosi (i noktima). Kosa je na muškarcu znak muževnosti i snage, dok je ženska kosa znak čiste i savršene ženstvenosti, a jamstvo je mudrosti i jedinstva s Bogom. U kršćanstvu je duga kosa povezana sa ženama, pa raspuštena kosa nosi konotaciju nemorala i prijevare. Rezanje ili čupanje kose bilo je simbolom očaja i pokajništva, ali i samokažnjavanja zadavanjem bola. Stoga frazem *čupati <sebi (si)> kosu <na glavi>* ima značenje ‘očajavati, zdvajati’, npr.

Ne vrijedi čupati kosu poslije. Vlada treba ubrzati svoje odluke.

Zagriženi će Dinamovi navijači čupati kosu do zadnje minute iščekujući pobjedu.

Bacanje kamena

U židovskome svijetu Staroga zavjeta postojali su grijesi za koje se čovjek nije mogao iskupiti javnom pokorom. Naime, židovski je zakon takvim grijesima smatrao idolatriju, bogohuljenje, vradžbine, svetogrđe, kršenje šabata i preljubništvo te je u tim slučajevima kao kaznu propisivao kamenovanje. Podrijetlo kamenovanja treba tražiti u instinktivnome, nasilnome izrazu bijesa javnosti. Riječ je o kazni koju je Tora preuzela iz onodobne semitske kulture, a poznata je i kod Egipćana, Perzijanaca, Grka, Rimljana te Gala. Kamenovanje je općenito bilo kazna kojom je zajednica kažnjavala krivce da bi se ogradila od njihove krivnje i tako izbjegla svaki dodir s njima. Takav način smaknuća predviđao je aktivno sudjelovanje čitave zajednice. Prema zakonu prvi kamen moraju baciti dva svjedoka potrebna za svaku osudu na smrt, a nakon njih narod zasipa krivca kamenjem sve dok

¹ Upotrebljavala se i u rimsko doba: kad bi vojskovođe nakon trijumfa ulazili u grad, njihovi robovi na pločama imali taj natpis kao podsjetnik da se ne zanose trenutačnom slavom.

ne umre.² Poznata epizoda povezana s kamenovanjem iz Novoga je zavjeta, u kojemu evanđelist Ivan izvještava kako su Isusu doveli neku preljubicu koja je prema zakonu trebala biti osuđena na smrt kamenovanjem, no Isus kaže: „Tko je od vas bez grijeha, neka prvi na nju baci kamen.” Navod je dio teksta u kojemu se opisuje Isusova rasprava s farizejima. Isus skupini koja želi osuditi preljubicu odgovara pozivom na kamenovanje,

Tko je od vas bez grijeha, neka prvi na nju baci kamen. (Iv, 8:1-11)

ali u jednini, svatko za sebe neka baci kamen. U tome trenutku svatko prestaje biti dio mase i postaje osoba za sebe. Stoga je Isusov poziv na bacanje kamena oslobađanje pojedinca iz vlasti mase i poziv na samorefleksiju. Dakle, Isus ničime ne govori protiv zakona, nego jednostavnim i snažnim riječima prisiljava pojedince da najprije pogledaju sami sebe. To je u potpunosti razoružalo Isusove protivnike te su se povukli, a žena je bila oslobođena. Osim toga, te su Isusove riječi i poziv na milosrđe i oprost grijeha. Na temelju svega navedenog nastaju frazemi *baciti/bacati* <prvi> kamen na koga značenja ‘osuđiti/osuđivati koga, okriviti/kriviti koga’ i *baciti se / bacati se kamenom na koga*

‘okriviti/kriviti (oklevetati/klevetati) koga, baciti/bacati krivicu na koga’, a potvrđeni su i u drugim jezicima: francuskome *jeter la premiere pierre a quelqu’un*, njemačkome *den ersten Stein auf jemanden werfen*, ruskome *бросать/бросить первый камень в кого-л*, poljskome *rzucić/rzucić pierwszy kamień w kogoś*.

Jose Bove prvi je bacio kamen na McDonald'sov restoran i postao ikona svih antiglobalista.

Grijeh M. H. postoji, tu nema nikakve dvojbe, samo je pitanje koliko bi hrvatskih političara imalo petlje baciti na nju prvi kamen.

Pranje ruku

U starozavjetnome svijetu pojedinci su bili skloni osudi drugih, njihovih postupaka i grijeha, ali rijetko su čvrsto stajali iza svojih postupaka, odnosno bježali bi od odgovornosti, tj. prali ruke. U Bibliji se najpoznatiji čin doslovnoga pranja ruku dogodio kad je Poncije Pilat osudio Isusa na smrt iako je bio uvjeren u Isusovu nevinost. Da bi izbjegao pobunu naroda, oprao je ruke želeći time pokazati da odbija svaku odgovornost. Međutim, izraz *prati ruke* pojavljuje se i u drugim biblijskim citatima jer je bio znak skidanja

² Sličan način kažnjavanja još postoji u Afganistanu i Iranu. Kazna se izvršava tako da se osuđenik gura (s određene visine) kako bi pao na kamenu površinu, a zatim narod kamenjem, zapravo, zasipa leš.

odgovornosti od čije smrti. Tako je u Ponovljenju zakonu (21, 1–9) opisano ubojstvo čovjeka čiji je ubojica nepoznat, a starješine grada koji je najbliži mjestu ubojstva morale su nad zaklanom junicom oprati ruke u potoku i izjaviti: „Naše ruke nisu prolile ove krvi (...)” Dakle, može se uočiti sličnost s Pilatovim riječima: „Nevin sam od krvi ovoga pravednika. To je vaša stvar!” (Mt 27, 24).

U pozadini je antičko shvaćanje da krv ubijenoga donosi zlo ne samo ubojici nego i svima koji su s njime povezani. Tako je u biblijskim vremenima pranje ruku simboliziralo nevinost, čistoću, a u nekim drevnim narodima sudci i tužitelji su kao znak nepristranosti prolazili obred pranja ruku. Osobito se taj obred obavljao kad sudac nije želio podnijeti odgovornost za donesenu presudu s kojom se nije slagao.³

Tako je izraz postao frazem *oprati/prati ruke <od čega>* značenja ‘skinuti/skidati sa sebe odgovornost <za što>, ne smatrati se krivim <za što>’, a ima status europeizma (engleski *to wash one’s hands of*, francuski *s’en laver les mains*, njemački *seine Hände in Unschuld waschen*, talijanski *lavarsene le mani*, ruski *умывать/умыть руки*, poljski *umywać/umyć ręce*, češki *mýt si / umýt si ruce*).

Hoće li vrtići za dio roditelja poskupjeti ili će ih svi plaćati 200 odnosno 400 kuna još nije jasno jer je ministar oprao ruke od te odluke.

Zemlja iz koje su iznikle terorističke ideje danas pere ruke.

³ Obred pranja ruku i danas je zadržan u katoličkoj liturgiji kad svećenik nakon prinosa darova, a prije darovne molitve pere ruke vodom.